

Ranka Gašić

**BEOGRAD U HODU KA EVROPI. KULTURNI UTICAJ
BRITANIJE I NEMAČKE NA BEOGRADSKU ELITU 1918–1941 ***

Institut za savremenu istoriju, Beograd 2005.

Проистекла из докторске дисертације и рада на пројекту *Српско друштво између традиционалног и модерног у 20. веку*, књига Београд у ходу ка Европи историчарке Ранке Гашић није до сада приказана у музиколошкој периодици. Да је реч о пропусту, биће очигледно након читања овог текста, као што ће, верујем, уследити и време њене пуне рецепције у будућим истраживањима музичког живота Београда између два светска рата.

Како је област културне историје дуго била занемарена у историографској пракси, ауторкино проучавање немачких и британских утицаја на београдску елиту представљало је по себи нов подухват. Опсежно истраживање широко схваћеног појма културе обухватило је науку, образовање, уметност, свакодневни живот, комуникације, као и друштвени ангажман група и појединаца. Прегледи обимне грађе у водећим националним и немачким архивима, минуциозни увиди у дневну штампу и периодику, као и зналачки одабир секундарне литературе, чинили су основу за сугестиван и динамичан, интердисциплинарно и компаративно утемељен наратив.

Структура књиге сведочи о ауторкином врском дару за систематизацију огромне количине података из различитих области: након *Предговора*, I поглавље је посвећено организацијама и удружењима, II се односи на уметност, свакодневни живот и комуникацију, III – на утицаје путем педагогије, на школовање и специјализације у земљама немачког и енглеског говорног подручја, а IV – на трансфер знања и технологије. Два *Анекса* са подацима о школовању и стипендијама, и попис дисертација југословенских држављана одбрањених у Немачкој, Аустрији и Швајцарској претходе *Закључку*, резимеу на енглеском језику, индексу имена и попису извора и литературе.

Доприноси монографије Ранке Гашић огледају се у употпуњавању корпуса знања о епохи новим чињеницама, у свежим интерпретацијама познатог материјала, али и у осветљавању до скоро прикриваних, или, чак свесно прећуткиваних података о чврстим „савезима“ између

---

* Овај текст је резултат рада на пројекту *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови*, бр. 177004, финансираног од стране Министарства за просвету и науку Републике Србије.

политичких и културних националних елита; у спрези са европским, оне су давале одлучујуће импULSE уметничким праксама у периоду међуратног успона српског и југословенског грађанског друштва. Методолошки утемељена у „школи“ Андреја Митровића, ослобођена идеолошког баласта комунистичког доба, књига Р. Гашић се, стога, указује и као рад који, осим на нове интерпретације у оквиру студија културе, позива и на даља архивска истраживања у музикологији, историји ликовних уметности, филма, свакодневнице и приватног живота.

Пошто је поље музике ауторка посебно брижљиво проучила, у овом приказу наћи ће се превасходно подаци који не само да представљају допринос досадашњим прегледима историје музике, већ постављају и путоказе за нова „читања“ и ревидирање закључака о међуратном добу београдске музичке културе.

Усредсређена на утицаје Британије и Немачке на београдску елиту, ауторка је I поглавље књиге посветила организацијама и друштвима за културну сарадњу, чији се циљеви не могу разумети ван политичког контекста, али чије деловање није до сада било предмет националне науке о музици. Занимљива су, нпр., открића да је Енглеско-југословенско друштво у Лондону 1938. пратило гостовање загребачког хора *Младост Балкан* у Британији (28), да је један од чланова београдског Југословенско-немачког друштва био и Милоје Милојевић, те да је „енглеско вече“ на Коларчевом народном универзитету 1933, с учешћем *Првог београдског певачког друштва*, организовало Удружење пријатеља Велике Британије и Америке (50).

Веома су подстицајне и информације о деловању института у функцији ратне пропаганде (56–61). Основан 1940, Немачки научни институт је већ исте године, у сарадњи са Радио Београдом и Музичком академијом, приредио серију концерата минхенског *Гудачког триа* и *Дрезденског гудачког квартета* (57–58). Не само на овом месту, већ и пратећи мёне политичких утицаја у медијима, ауторка износи податке који охрабрују проучавање политичких аспеката деловања музичара на руководећим положајима државних институција непосредно уочи и током Другог светског рата. У том контексту, индикативно је да су након подржављења Радија (VIII 1940) двојицу „истакнутих антифашиста“ на челу музичког програма, Михајла Вукдраговића и Војислава Вучковића, – сменили Стеван Христић, Светомир Настасијевић и Коста Манојловић (110). У то време, ректор Музичке академије био је Петар Коњовић, али се, у корист Христића, с тог места повукао 1943, да би на чело Академије поново ступио по завршетку рата.

Највећа концентрација података о музици остварена је у оквиру II поглавља (*Утицаји у музици*, 76–92), где ауторка познате, зналачки пробране податке из музиколошке литературе прелама кроз призму

својих главних тема. У окружењу прегнантног наратива, који обухвата питања немачког и енглеског репертоара (76–80), немачког утицаја у деловању београдских музичара (80–82), присуства немачких и англо-саксонских уметника на концертној сцени (82–88), као и гостовања наших музичара у иностранству (89–92), конструисана је комплексна слика о међузависности променљивих билатералних политичких и културних веза Југославије са Немачком и Енглеском са једне, и свих кључних аспеката музичког живота са друге стране.

Ако је у историји музике позната, мада не и довољно истакнута чињеница да је за релативно рану рецепцију „Нове бечке школе“ у Београду заслужна јеврејска интелектуална елита (77), један други, слабо познат податак – да је једини концерт немачких извођача 1934. био онај на коме је Станислав Винавер дириговао хором јеврејских избеглица из Немачке, најбоље се разуме у светлу претпоставке да је овај музички догађај био реакција београдских културних кругова на догађаје у Трећем рајху (85).

Јачање немачких утицаја, видљиво у музичком репертоару почев од сезоне 1935/36. било је, пак, резултат усаглашавања културних политика обеју земаља. Док је београдско гостовање Франкфуртске опере 1938. године означило кулминацију немачке пропаганде (86), наступ Београдске опере и балета у Франкфурту следеће године био је, показује ауторка, резултат инсистирања југословенских власти на реципроцитету (90). У светлу чињенице да су контролу над свим гостовањима југословенских уметника у иностранству спроводили Министарство просвете (од 1936) и Одсек за културне везе (од 1937), пред музичком историографијом отварају се многе непрокрчене стазе. Значајно би било установити због чега је београдска трупа у Немачкој гостовала управо са Готовчевом опером *Еро с оног свијета* и Лоткиним (Lhotka) балетом *Ђаво на селу* (90), као и поћи трагом података о отказивању планиране турнеје *Обилића* за 1936. годину. Према архивском истраживању Р. Гашић, турнеја је отказана или због интервенције француског посланика у Београду и франкофилски оријентисаних професора универзитета, или, што је вероватније, због жеље диригента хора, Бранка М. Драгутиновића, „који је управо 1936. ступио у масонску ложу и био стални музички критичар београдских масонских часописа *Јавност* и *Видици*“ (91–92).

Праћење британских утицаја потврдило је да, за разлику од немачке, енглеска музика није била позната у Београду пре Првог светског рата. Преокрет у музичким везама Београда и Британије наступио је са повратком Косте Манојловића са студија у Оксфоду. Активан на свим фронтовима музичког живота, Манојловић је, како указују и налази Б. Гашић, био у живим контактима са англофилским удружењима.

Податак да је 1930. године био и кључни домаћин гостовања групе од педесет енглеских музичара који су са диригентом Фредериком Вудхаусом (Frederick Woodhouse) одржали низ концерата у организацији југословенског посланства и Енглеско-југословенског друштва у Лондону (88), вредан је пажње музичке историографије. У трагању за одговором на деликатно питање Манојловићевог политичког опредељења у ратним годинама, не треба пренебрегнути значајан податак о његовој сарадњи у часопису *Британија*, намењеном британској пропаганди у Југославији (119).

Поред тога што је у расправу укључила трансфер знања у успону музичког школства и извођаштва, почетке рецепције америчког мјузикла, црначке духовне музике и џеза, популарну музику и игре у клубовима окупљања елите, Ранка Гашић је педантним архивским радом ушла у траг посве новим сазнањима о интересовању које су за југословенску уметничку музику и фолклор показали немачки диригент Бано Барди (Banno Bardi), енглеска композиторка Џулија Четертон (Julia Chatterton) – аутор једне од првих, данас, чини се, заборављених антологија југословенских народних песама (*Jugo-Slav Folk Songs*, London 1930), као и директор знаменитог америчког хора *Schola cantorum* Хју Рос (Hugh Ross), који се 1938. консултовао са југословенским властима око одабира музичког материјала за светску изложбу у Њујорку (207–209). Радозналост етномузиколога побудиће и податак о дисертацији Бранимира Миријића (*Volksmusik Bosniens und der Herzegovina*), одбрањеној у Бечу, 1936. године (254).

Попут инспиративних радова историчара Пеђе Ј. Марковића, Дубравке Стојановић и Радине Вучетић, књига Ранке Гашић *Београд у ходу ка Европи* није само драгоцен прилог културној историји међуратне епохе, већ и уверљив доказ о неопходности и значају присних истраживачких дијалога у оквиру хуманистичких дисциплина.

Катарина Томашевић